

לוחמים ופוליטים: כיצד ביטלה מלחמת ששת הימים את תוצאות מלחמת העצמאות?

שמואל חרל"פ | 2 בנובמבר, 2025

לפי הפילוסוף הגרמני הגל, ההיסטוריה נכתבת על ידי התבונה האוניברסלית, המתגלה רק כאשר העתיד בא לידי ממשות ונגלה לעין. התבונה האוניברסלית מערימה על השחקנים בהיסטוריה בעודם ממוקדים בהשגת עוצמה פוליטית, כיבושים צבאיים, תהילה או כסף. וכך, הניצחון הישראלי ב-1967 הפיל את הגדרות שחצו בין חלקי העם הפלסטיני. בסיום מלחמת ששת הימים, רוב רובו של העם הפלסטיני מצא את עצמו בתחומי רצף טריטוריאלי אחיד של שלטון ישראלי בירושלים, בגדה המערבית וברצועת עזה. רצף זה יצר את התנאים הטריטוריאליים והפוליטיים לחידוש התגבשותה של הלאומיות הפלסטינית, לאחר קיפאון שנמשך מאז מלחמת העצמאות והקמת מדינת ישראל. שנתיים לאחר מלחמת 'חרבות ברזל', עדיין עומדת השאלה: האם יש לתבונה ההיסטורית תכנית גדולה לעתיד הסכסוך? האם היא תערים על השחקנים במזרח התיכון ותוביל אותם להסדר מדיני, או שמא היא עייפה מהסכסוך ותזנח אותם לאנחות?

מן המקובלות הוא, שההיסטוריה נכתבת על ידי המנצחים. מנגד, יש הסבורים כיום שניצחון הינו תודעתי. לתפיסתם, ההיסטוריה נכתבת על ידי הנרטיב המנצח בדעת הקהל. הפילוסוף הגרמני פרידריך וילהלם הגל חלוק על שני הצדדים. לשיטתו, ההיסטוריה נכתבת על ידי צד שלישי, סמוי, והוא התבונה האוניברסלית. עורמת התבונה מנתבת את האנושות לעתיד טוב יותר, שהיקפו ותורמתו לאנושות מתגלים רק כאשר העתיד בא לידי ממשות ונגלה לעין. אלא שהתבונה מערימה על השחקנים בהיסטוריה: בעודם ממוקדים בהשגת עוצמה פוליטית, כיבושים צבאיים, תהילה או כסף, התבונה האוניברסלית, בדומה למינרווה, אלת החכמה הרומאית, פורשת את כנפיה רק ברדת החשיכה. זו ישות חמקנית.

הגל הוא ההוגה של הנאורות, הפילוסוף של הקידמה, האופטימיות והרציונליות. להנמקת עמדתו, הוא מציע את התובנות הבאות: אלכסנדר מוקדון כבש בסערה את המזרח הקדום והגיע עד הודו. הוא סבר שכיבושיו מעמידים אותו על פסגת העוצמה והתהילה. בפועל, הוא שירת את התפשטות העולם ההלניסטי של תרבות, מדע וממשל; יוליוס קיסר, מצדו, כבש את גליה וחזר עטור ניצחונות. בפועל, הוא יצק את יסודות התרבות האימפריאלית ושלטון החוק; נפוליאון הרחיק בכיבושיו עד מוסקבה. הוא ציפה לתהילת נצח כמצביא צבאי שאין שני לו. למעשה, נפוליאון קידם באירופה את ערכי המהפכה הצרפתית, חירות, שוויון ואחווה. לפיכך,

לפי הגל, אלכסנדר מוקדון, יוליוס קיסר ונפוליאון היו למעשה רק כלים היסטוריים בשירות התבונה העולמית.

מה מכל אלה ניתן ללמוד על אודות הסכסוך הישראלי-פלסטיני? האם גם בהקשר זה מלהטט עורמת התבונה? האם ניתן לגלות טפח ממסתרי עורמתה? למעשה, מלחמת ששת הימים חושפת, במפתיע, את עורמתה של התבונה ההגליאנית.

לכאורה, אין מקום לשאול מיהו המנצח ההיסטורי במלחמת ששת הימים. נוכח האיום הקיומי מצד צבאות מצרים, סוריה והלגיון הערבי הירדני, ישראל תקפה והשיגה, תוך ששה ימים בלבד, ניצחון מוחלט על צבאות ערב והשתלטה על חצי-האי סיני, רצועת עזה, הגדה המערבית ורמת הגולן. ובאופן בולט ומתמיה, הפלסטינים נעדרו לחלוטין מהמלחמה, ולא נטלו בה חלק. הפסיביות של הפלסטינים במלחמת ששת הימים אומרת דרשני. היא עומדת בניגוד למאבקם בשנות העשרים והשלושים של המאה הקודמת נגד היישוב הציוני בארץ ישראל, בניצוחו של המופתי, חאג' אמין אל חוסייני. מדוע, אם כן, הדירו הפלסטינים את רגליהם ממלחמת ששת הימים? האם מאותה סיבה שהם הודרו מהמשא ומתן לשביתת נשק ב-1949 בין ישראל והמדינות הערביות הלוחמות?

הסיבה נעוצה בכישלונות הפלסטינים במערכה מול היישוב היהודי, הן במה שמכונה "המרד הערבי הגדול" בשנות השלושים, והן בשנות הארבעים, בחצי השנה הראשונה למלחמת העצמאות, מהחלטת החלוקה ב-29 בנובמבר 1949 ועד ההחלטה על הקמת מדינת ישראל ב-5 במאי 1948. כישלונם הצבאי של הפלסטינים הניע אותם לבקש סיוע ערבי חיצוני. עדות דרמטית לכך מובאת בניסיונו הכושל של מפקד הכוחות הפלסטינים בירושלים, עבד אל קאדר אל חוסייני, לקבל נשק וסיוע לוגיסטי מהמפקדה המרכזית בדמשק. פניו של עבד אל קאדר הושבו ריקם והוא חזר בבושט פנים למפקדתו בירושלים. הגנרלים בדמשק לא ייחסו כל חשיבות צבאית לכוחות הגרילה הפלסטינים. (ראו: דני רובינשטיין, **זה אנחנו או הם**, ספרי עליית הגג וידיעות ספרים, 2017).

הפלסטינים היו למעשה תירוץ מועיל לפלישה הערבית הצבאית, אך לא הייתה לשליטי ערב כל כוונה לתמוך באג'נדה הפלסטינית ולסייע להם להפוך לאדוני הארץ. נהפוך הוא. הם ראו בפלסטינים מטרד. ההנהגה הצבאית הפלסטינית הוזהרה הצידה והפכה בלתי רלוונטית. במאי '48 פלשו צבאות ערב לישראל במטרה לכבושה ולחלקה בין מדינות ערב הלוחמות. שליטי ערב ניהלו את מלחמותיהם ביישוב הציוני לפי האינטרסים הפרטיקולריים של כל שליט.

לפי תכנית המפקדה הערבית העליונה ועקב רצונו של המלך פארוק להגיע לירושלים, הצבא המצרי היה אמור לעלות בשפלת החוף, לאיים מדרום על תל אביב ובמקביל להתקדם לירושלים מדרום-מערב במטרה לנתק את העיר ואת הנגב ממרכז הארץ וליצור רצף שליטה מצרי בדרום הארץ. המאמץ המזרחי, דרך חברון ובית לחם, כשל מול לוחמי חטיבת עציוני וחברי קיבוץ רמת

רחל, השוכן בפאתי ירושלים. המאמץ המערבי הובס דרומית לאשדוד. עורמת התבונה הצילה את תל אביב.

בסיום המלחמה, הפלסטינים, שיזמו אותה, שילמו במטבע קשה על תבוסתם. הם מצאו את עצמם מפוצלים לארבע קבוצות מנותקות, בלי אפשרות לקשר ביניהן: פליטים במדינות ערב, נתינים תחת משטר האשמי בירדן ובגדה המערבית, נתינים תחת שלטון מצרי ברצועת עזה, ואזרחים ישראלים תחת ממשל צבאי. מצב הפזורה הפלשתינית המפוצלת קפא על מקומו עד מלחמת ששת הימים.

הניצחון הישראלי ב-1967 הפיל את הגדרות שחצו בין חלקי העם הפלסטיני. בסיום מלחמת ששת הימים, רוב רובו של העם הפלסטיני, שכלל לא היה מעורב במלחמה, מצא את עצמו בתחומי רצף טריטוריאלי אחיד של שלטון ישראלי. בירושלים, בגדה המערבית וברצועת עזה, הרצף הטריטוריאלי צופף את רוב העם הפלסטיני תחת כיבוש ישראלי ויצר את התנאים הטריטוריאליים והפוליטיים לחידוש התגבשותה של הלאומיות הפלסטינית.

התבונה ההגליאנית הערימה על ישראל. מבחינת הפלסטינים, מלחמת ששת הימים ביטלה את התוצאות של מלחמת העצמאות. חידוש ההתגבשות הפלשתינית אחרי מלחמת ששת הימים הוא בתנופה רבה.

אחד עשר אוניברסיטאות ומוסדות להשכלה גבוהה קמו תחת הכיבוש הישראלי. ביניהן אוניברסיטאות חברון, בית לחם, ביר זית, א-נג'אח בשכם, אל קודס באבו דיס ואל קודס הפתוחה, האוניברסיטה הערבית – אמריקאית בג'נין ורמאללה, והפוליטקניק בחברון. מידע והשכלה להמונים הפכו זמינים עם הופעת עיתונים יומיים, שלא היו קיימים תחת השלטון הירדני. ביניהם אל-קודס, אל-פג'ר, אל-שעב ואל-נהאר בירושלים, ואל-איאם ברמאללה.

הפצת המידע וההשכלה בקרב הציבור הפלסטיני השיקה שני תהליכים לאומיים מקבילים ומנוגדים: משא ומתן לדו קיום עם ישראל מול תסיסה פוליטית לעומתית. עורמת התבונה ההגליאנית זגזגה בין הקו העומתי שהוביל להתפרצות האנטיפאדה הראשונה בדצמבר 1987 לבין תהליך המשא ומתן שהוביל לחתימת הסכמי אוסלו ב-13 בספטמבר 1993.

עורמת התבונה מגולמת בדמותו של יו"ר אש"ף, יאסר ערפאת. ערפאת וחבורתו גורשו מבירות לתוניס בסיום מלחמת לבנון הראשונה. בתקופת שהותו בתוניס פרצה באופן ספונטני האנטיפאדה הראשונה. לערפאת לא היו בה יד ורגל. אך ערפאת הבין שגלותו בתוניס מאפסת את מנהיגותו. מנהיגות פלשתינית מקומית בירושלים ובגדה הייתה עלולה לקום בכל עת ולתפוס את מקומו. בתבונתו, הוא הסכים לתהליך אוסלו, שטרף את קלפי המיקוח בזירה הפלסטינית והחזיר אותה למרכז הבמה של הסכסוך הישראלי-ערבי. בערמוניותו, ערפאת השכיל להשיק את התהליך שהחזיר אותו בתחילה לרצועת עזה, וממנה למוקטעה ברמאללה.

משם הוא בחר להכשיל את ועידת קמפ דייוויד ביולי 2000 והוביל לפריצת האנתיפאדה השנייה ולפיגועי ההתאבדות בישראל.

ישראל הבינה שערפאת הערים עליה. בעקבות פיגוע הדמים בערב הפסח במלון פארק בנתניה, במארס 2002, יצא צה"ל למבצע 'חומת מגן', כבש מחדש את ערי הגדה וצר במשך שנתיים על המוקטעה. בריאותו של ערפאת הידרדרה והוא פונה לפריס, שם נפטר בנובמבר 2004.

עורמת התבונה ההגליאנית המשיכה לשרת את הזרם האלים בקהילה הפלסטינית. היא העבירה את שרביט ההנהגה מהפת"ח לחמאס, מערפאת ליחיא סינוואר, ולטבח ה-7 באוקטובר 2023.

שנתיים לאחר מלחמת 'חרבות ברזל', עדיין עומדת השאלה: האם יש לתבונה ההיסטורית תכנית גדולה לעתיד הסכסוך? האם היא תערים על השחקנים במזרח התיכון ותוביל אותם להסדר מדיני, או שמא היא עייפה מהסכסוך ותזנח אותם לאנחות?